

L'ATARÀNTULA CEGA ALBERT SÁNCHEZ PIÑOL / JAUME CABRÉ

Literatura i etnicitat

Durant un temps es va posar de moda el terme 'literatura ètnica', que no és res més que una manera de marginar l'exotisme. Molts dels autors suposadament ètnics no ho són, i tot plegat pot quedar en un joc o mal ús de les cursives

U n dels genocidis més desconeguts potser sigui el que van patir els boiximans de Sud-àfrica. A finals del segle XVII i principis del XIX els colons europeus van avançar cap al nord, a les terres d'un poble conegut genèricament com a *bushman*. Per als colons els boiximans eren menys que un obstacle, una molèstia. Mai no van oposar una resistència organitzada com altres pobles indígenes. Els boiximans eren caçadors recol·lectors, i en conseqüència tenien un sentit nul de la propietat privada. De vegades robaven una vaca aquí i allà.

Costa de creure que la represàlia dels colons fos tan ferotge i per tan poca cosa. Els episodis d'extermini superen els límits de la crueltat. Com que no tenim espai, ens limitarem a un exemple. En certa ocasió un viatger europeu va ser acollit a la granja d'un bòer. A l'escopeta del bòer hi apareixien més de cinquanta marques. L'endemà el viatger va adonar-se que les marques no comptaven conills morts.

Irònicament, el 1847, quan el genocidi ja s'havia gairebé culminat, el seu territori va ser incorporat oficialment als dominis anglesos. Amb quin nom? Bushmanland. Deixem-ho aquí, és una història massa trista per amargar-nos el dissabte. Però, si la tendència humana és la de buscar herois en les catàstrofes, en el cas del boiximans en trobem un de ben definit.

Es deia Wilhelm Bleek i era un jove filòleg prussià que el 1855 es va establir a Sud-àfrica. Com un Oskar Schindler *avant la lettre*, Bleek es va interessar de seguida pels xam, l'autèntic nom d'aquell segment dels boiximans, i va protegir un grup prou nombrós dels estralls de la *civilització*. Les relacions de Bleek i la seva dona amb els xam mereixerien tot un llibre. És un consol saber que, enmig de l'horror, sempre hi ha algú disposat a nedar contra corrent.

Com a bon filòleg, Bleek va crear un lligam literari amb els xam que acollia a casa. Era conscient que, encara que salvés uns quants individus, la cultura xam estava irrevocablement condemnada. Durant una bona temporada ell i la seva dona es van dedicar a recopilar les històries orals dels xam, que avui en dia conservem gràcies als seus esforços.

Aprofito aquí per recomanar l'excel·lent llibre *La niña que creó las estrellas*, de José Manuel de Prada Samper. (No me'l confonguin amb un altre escriptor de nom molt similar: Juan Manuel de Prada.) Al seu llibre De Prada reuneix un bon feix de les històries recopilades pels Bleek. És possible que el llibre costi de trobar. Però es pot aconseguir. És una peça curiosíssima, fins i tot diria que insòlita. Qui de debò vulgui llegir un llibre *diferent* en quedarà prou satisfet. Els ho asseguro. L'únic inconvenient és que potser sigui massa *diferent*, també els ho aviso.

Durant una bona temporada es va posar de moda el terme *literatura ètnica*. Si fos per mi, l'escombraria del nostre panorama. Què

vol dir exactament *literatura ètnica*? En el fons no és res més que una forma de marginar l'exotisme, o, si vostès volen, *d'exotitzar* la marginalitat. Una novel·la d'un autor mongol, de Zimbàbue o fins i tot de Groenlàndia té tots els números perquè li pengin l'etiqueta d'autor *ètnic*. Per refermar aquest miratge sovint es fan servir recursos innecessaris. Per exemple: en mongol el iogurt de camell té un nom propi. En la traducció el nom es manté, en cursiva, i al final s'adjunta una llista amb totes les paraules folklòriques, que algú ha decidit mantenir en l'idioma original. Això està molt bé. Però si és iogurt, per què no es tradueix amb la paraula *iogurt*? S'imaginem que a les novel·les de Paul Auster no es tradueix la paraula

llet i al final ens aparegués un diccionari: *milk*: llet? O a les de Michel Houellebecq, *lait*: llet? Fixin-se que els *ètnics* sempre són els mateixos. En música hi ha el mateix panorama. La *música ètnica* la fan senyors amb uns ponxos dels Andes o negres amb túniques de coloraines. Ningú dirà mai que Bruce Springsteen fa *música ètnica* americana, per molt que ens parli de l'Amèrica més profunda. O que Camilo José Cela feia *literatura ètnica* *espanyola*, tot i que els seus personatges sovint parlaven amb un registre que no existia ni al Siglo de Oro.

I és que, en realitat, tots aquests autors suposadament ètnics no ho són. Les seves novel·les poden parlar de paisatges tan llunyans com vulguin, però tenen tres actes: plantejament/nus/desenllaç, i en la més estricta tradició literària occidental. En canvi, les històries dels xam, no. Per això ens desorienten tant.

En la relació entre Bleek i els xam hi ha un episodi que, per a mi, és una tragèdia en estat pur. Bleek fa temps que recull els relats xam. Un d'aquests s'adona que

Bleek no acaba d'entendre els seus contes. El xam fa un esforç, modifica un conte i *l'adapta als tres actes* aristotèlics. Si vostès llegeixen el llibre de De Prada, el detectaran de seguida. Acte de comunicació? Potser sí. O de rendició: va ser el xam qui es va acomodar a Bleek, i no al revés. I així, en el mateix moment que Bleek transcrivía la cultura xam, per conservar-la, l'estava transformant.

El 1995 una arqueòloga va parlar amb un dels pocs xam supervivents. Una dona que només recordava una frase de l'idioma dels seus avis, i que n'ignorava el significat. L'arqueòloga va anotar-la i després va poder traduir-la. Deia així: "Fugim. S'apropen els bòer".*

Albert Sánchez Piñol

